

Onderzoek in het archief van de rechtbank Haarlem 1838-1925

Criminelen voor de rechtbank

De archieven van rechtbanken bieden een schat aan informatie. Niet alleen geïnteresseerden in criminaliteit in de negentiende en twintigste eeuw kunnen hun hart aan de vonnissen ophalen. De vonnissen zijn ook interessant voor onderzoekers die zich met lokale geschiedenis bezighouden. Mensen die op zoek zijn naar informatie over hun voorouders in Haarlem en omgeving en in de Zaanstreek kunnen er via de naamindex op vonnissen in strafzaken snel achter komen of hun voorouders voor de Haarlemse rechtbank zijn veroordeeld.

De rechtbank behandelde zowel burgerlijke zaken (voogdij-regeling, echtscheiding, faillissementen) als strafzaken. Naast diefstal, belediging, bedelarij, bedreiging, mishandeling, afpersing, oplichting, opruiing en muntvervalsing behandelde de rechtbank ook zedenmisdrijven. De verschillende zaken geven een beeld van de samenleving en de economische toestand in de negentiende en eerste helft van de twintigste eeuw.

Het archief van de rechtbank Haarlem wordt bewaard bij het Rijksarchief in Noord-Holland te Haarlem. Voor deze rechtbank werden alle zaken behandeld die in het arrondissement voorvielen. Onder het rechtsgebied vielen Zuid-Kennemerland met Haarlem, Beverwijk, Heemskerk, Velsen, Bloemendaal, Santpoort, maar ook Purmerend, de Zaanstreek en Hillegom en Lisse. In principe zijn stukken ouder dan 75 jaar openbaar. Via de index op de strafvonnissen over de periode 1838-1925 kan worden gezocht op naam van de veroordeelde. Om een zo compleet mogelijk idee te krijgen van de veroordeelde personen kan aanvullend onderzoek worden gedaan in de archieven van de gevangnissen, die ook aanwezig zijn in het Rijksarchief.

Nadere gegevens kunnen vervolgens worden gevonden in de bevolkingsregisters en de kranten, die zich in de gemeentel- en streekarchieven bevinden. In de nu volgende voorbeelden is geprobeerd enkele veroordeelden in strafzaken op basis van aanvullend onderzoek ruimer in beeld te brengen.

VERLOREN LIEFDE

Cornelia Driehuizen uit Zandvoort maakte haar verkering met Johannes (Jan) Keur in 1901 per brief uit. Zij schreef dat zij had gehoord dat zijn moeder aanmerkingen op haar maakte. Zij zou zich kleden van zijn geld en Jans moeder had meer lelijke dingen over haar en haar moeder gezegd. Ze wilde voorlopig niet meer met Jan Keur omgaan. Ze was niet van plan om met een ander te gaan, maar zoals

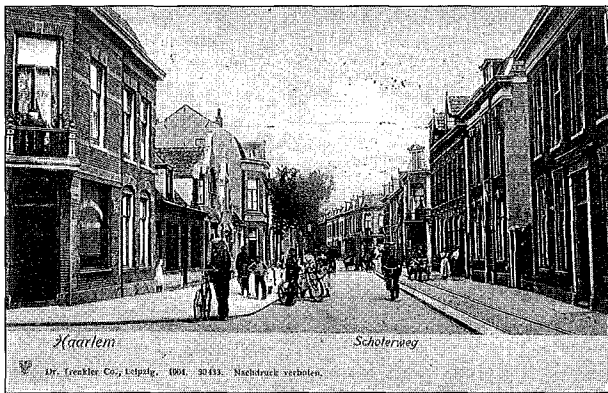

zij verklaarde, wilde zijn moeder tonen dat zij zich van haar eigen verdiende geld kleepte. Jan Keur ging de volgende dag naar haar ouderlijk huis en wilde haar spreken. Op aanraden van haar moeder gingen zij naar het achterhuis om het uit te praten. Hij ging met zijn rug tegen de deur staan en zei huilend: *Wat mijn moeder zegt..., kan ik het helpen en moet ik het dan ontgelden?* Cornelia bleef bij haar besluit en antwoordde: *Jan ik kan er niets aan doen.* Zij wilde de kamer verlaten, maar hij ging niet opzij. Hij riep: *Als ik je dan toch niet krijg, dan... hier zo.* Hij pakte een mes uit zijn zak en maakte een snee over haar linkerwang. Toen zij haar hand naar haar gezicht bracht, sneed hij in haar pols. Cornelia gilde om haar moeder en rende weg. Jan Keur kreeg een jaar gevangenisstraf wegens zware mishandeling. Met de liefde tussen die twee is het nooit meer wat geworden. Vijf jaar later trouwden zij beiden met een andere partner.

Uit de index op de vonnissen blijkt dat Johannes Keur nog een keer is opgepakte wegens mishandeling. In een dronken bui had hij iemand op straat met een paraplu geslagen. Toen de veldwachters eraan kwamen om de boosdoener te pakken, kregen die ook klappen. Johannes Keur kreeg hiervoor drie maanden celstraf.

BOZE BUURVROUW

Grietje van Zijverden woonde in 1909 in haar woning aan de Schoterweg te Schoten niet altijd naar haar zin. Naast haar woonde een gezin met kinderen, die weleens voor overlast zorgden. Op een dag kwam haar buurman Johan Christiaan van de Water bij haar aan de deur en vroeg om de bal, die zijn kinderen over de schutting hadden gegooit. Grietje werd razend en sloeg de buurman met een wandelstok op zijn hoofd. Hij nam de benen maar werd door de boze buurvrouw achterna gezeten met een paraplu en werd op zijn rechterhand tot bloedens toe geslagen. De buurvrouw had zich zo opgewonden, dat ze daarna naar huis terugkeerde, een aardewerken melkkan pakte en die door de keukenruit van de burens gooide. De buurman klaagde zijn buurvrouw bij de rechtbank Haarlem aan en nam de scherven van de melkkan mee als bewijsstuk. Grietje van Zijverden kreeg vijftien gulden boete.

JONGE DIEF

Door de rechtbank werden ook kinderen berecht. Zij werden meestal vanwege bedelarij, oplichting of diefstal opgepakt en berecht. De elfjarige Jacobus Vermaas uit Haarlem moest in 1902 voor de rechtbank verschijnen. Hij werd beschuldigd van het plegen van twee diefstallen. Hij was in de tapperij of bodega in de Nassaustraaf om brood en water te kopen. Toen de eigenaresse Maria Helena van Rooijen-van Bilderbeek even weg was, pakte hij een houten bakje met geld uit de toonbank en verliet de winkel. In het bakje zat zo'n vijf gulden. Winkelier Bonnier uit de Zijlstraat deed aangifte van diefstal van zijn portemonnee en dacht dat dit ook was gedaan door de elfjarige jongen. Jacobus Vermaas werd opgepakt door politieagent Jan van Kuijk, toen hij op straat geld aan het tellen was. Vrij snel bekende hij het geld gestolen te hebben uit een tapperij. De agent nam hem mee naar de

tapperij, waar hij alle opbiechtte. De vader van de jonge dief, Johannes Vermaas, vertelde de politie, dat er met deze jongen niets te beginnen viel. Van de diefstal van de portemonnee werd Jacobus vrij gesproken. Voor de diefstal uit de tapperij werd hij verbannen naar het Huis van Verbetering en Opvoeding te Alkmaar. In het opvoedingsgesticht hadden de jongens een vast programma met onderwijs, gymnastiek en arbeid. De jongens kregen een opleiding tot timmerman, schoenmaker of kleermaker. Jacobus Vermaas, die in 1891 was geboren, moest er tot augustus 1909 verblijven. Hoe het verder met Jacobus Vermaas is gegaan, is nog niet bekend.

MAN BIJ VROUW

Ondanks vele ruzies en mishandelingen bleven de Haarlemse Pieter Miseri (1865-1945) en Geertruida Maria van der Hart (1868-1930) jarenlang bij elkaar. Beiden komen vele malen in de index op de vonnissen voor. Ze werden veroordeeld voor verscheidene zaken zoals mishandeling, diefstal, dronkenschap, oplichting en openbare schennis van de eerbaarheid. Geertruida was kort getrouwd geweest met Gerardus van Hesteren in 1897. Eind 1899 vroeg haar man echtscheiding aan, nadat zij met een andere man ging samenwonen. Hoelang deze nieuwe relatie heeft geduurd, is niet bekend. Later blijkt zij samen te wonen met Pieter Miseri. Hij was bakkersknecht in Haarlem. In augustus 1913 kregen ze een vreselijke ruzie. Hij sprak dreigend tegen haar: *Ik zal je de neus van je kop afbijten en je zo mismaken dat niemand je meer aankeijkt.* Enkele dagen later liepen ze rond middernacht langs het Spaarne te Haarlem. Zij werd aangesproken door een man en bleef met hem enige tijd praten. Pieter werd boos en riep: *Als je niet maakt dat je wekomt, bijt ik je de strot af.* Zij stoorde zich niet aan zijn geschreeuw en bleef op straat. Pieter liep terug naar huis, maar ging omstreeks half vier terug om zijn partner op te halen. Hij vroeg haar mee te komen naar huis, maar dat weigerde zij. Ze kregen een woordenwisseling. Pieter greep haar vast en beet opzettelijk een stuk van haar neus af en spuugde dit op straat uit. Geertruida ging onmiddellijk met een bloedend gezicht naar het nabij gelegen Elizabethgasthuis en werd verbonden. Ze liep terug naar de plek des onheils en vond haar stukje neus terug en nam het mee. Ze ging naar de politie en overhandigde het bewijsstuk. De zaak kwam voor bij de Haarlemse rechtbank. Het stukje neus was op de rechtzitting aanwezig. Een getuige verklaarde dat bij een eerdere ruzie Pieter het slachtoffer ook in neus en oor gebeten had. Hij voegde er toen aan toe: *Ik mag je niet hebben, een ander zal je ook niet hebben.* Pieter Miseri kreeg voor deze mishandeling een jaar gevangenisstraf. Het bleek dat hij een jaar eerder ook wegens mishandeling van zijn partner een half jaar in de cel had doorgebracht. Hij had toen bij een ruzie een stuk van haar oor afgebeten. Ondanks alles bleven de twee lange tijd bij elkaar. In 1915

moet Geertruida op haar beurt wegens mishandeling van haar partner de bak in. Zij en Pieter woonden samen in bij Jacoba Johanna Lamars te Haarlem. Op een dag hadden ze alle drie geborreld. Geertruida kreeg ruzie met Pieter Miseri. De ruzie liep zo hoog op, dat Jacoba Lamars de politie liet halen. Deze zette hem de woning uit. Maar enige tijd later kwam hij weer naar huis. Hij was behoorlijk dronken en nog steeds razend. Hij greep zijn vriendin bij de haren en ze vielen beiden achterover in het bed van Jacoba Lamars. Jacoba trok Pieter van haar af en hield hem vast.

Geertruida zag een aardappelmesje op tafel liggen, pakte dit en sneed hiermee in zijn achterhoofd. Ze liep naar buiten en gooide het mesje in de Burgwal. Miseri werd naar het ziekenhuis gebracht. Geertruida kreeg hiervoor veertien dagen gevangenisstraf.

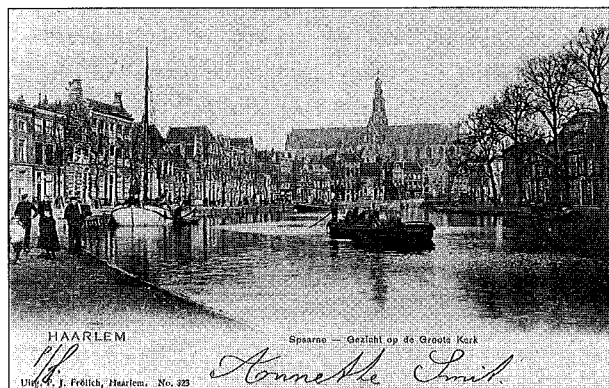
Geertruida en Jacoba Lamars kenden elkaar al enige jaren en gingen samen op stap om geld te pakken te krijgen. Zo hadden zij in 1912 een plannetje bedacht. Geertruida sprak op straat een man aan en vroeg of zij wat geld aan hem kon verdienen. De man gaf twee kwartjes. Zij zonderden zich af en Geertruida tilde haar rokken op.

Ondertussen pakte Jacoba Lamars de portemonnee uit de broekzak van de klant. Ze legde die achter een paaltje en liep terug naar het stel. Ze riep dat de politie eraan kwam en de man trok zijn broek weer aan en nam de benen. De dames bekeken de buit: drie rijksdaalders en wat klein geld. Ze verdeelden het geld en gooiden de portemonnee weg in het riool bij het Ripperdapark. Voor deze actie werden de dames opgepakt en voorgeleid voor de Haarlemse rechtbank. Jacoba Lamars kreeg zes maanden celstraf en Geertruida moest een jaar in de gevangenis doorbrengen. Beiden hebben hun straf uitgezeten in de gevangenis van Amsterdam.

Uit de gevangenisregisters blijkt dat ze geen van tweeën konden schrijven. Geertruida was wel vaker voor openbare schennis van de eerbaarheid opgepakt. In 1903 kreeg ze zeven dagen straf omdat ze bij een lantaarn in de Damstraat te Haarlem in tegenwoordigheid van mannen riep, dat ze wel een hoer, maar geen dief was en dat ze geen broek aan had. Ze tilde haar rokken op en toonde haar blote onderlichaam. Pieter Miseri is in 1922 nogmaals wegens mishandeling van Geertruida van der Hart naar de gevangenis gegaan. Hij had haar tegen haar hoofd en kaak aan geschopt, waardoor een kies van haar was losgeraakt. Hij werd overigens niet alleen voor mishandeling opgepakt. Hij was ook al eens wegens diefstal en verkoop van aardappelen veroordeeld. Vanwege herhaalde dronkenschap veroordeelde men Miseri tot een jaar gevangenisstraf in 1917, die hij in Hoorn uitzat. Ook was hij een keer samen met een andere man wegens oplichting opgepakt. Ze waren samen begin januari 1911 langs de huizen gegaan om nieuwjaarswensen rond te brengen bij welgestelde Haarlemse burgers. Ze zeiden misleidend dat ze van de brandweer waren, gaven hun kaartje af en haalden zo

foeien op. Ze moesten hiervoor drie weken in de gevangenis doorbrengen.

Hoe lang Pieter Miseri en Geertruida van der Hart bij elkaar zijn gebleven, is niet goed uit het bevolkingsregister af te leiden. Geertruida verdiende op latere leeftijd haar geld als werkster en overleed in 1930 op 62-jarige leeftijd. Pieter Miseri overleed aan ondervoeding in maart 1945 te Haarlem. Hij was 80 jaar oud en nooit gehuwd geweest.

EEN GENTLEMAN IN- EN UITBREKER

In 1907 bezorgde de befaamde inbreker Julius Richter, alias Rudolf Cornelis Walters, de politie in Bloemendaal en Haarlem veel werk. De politie was op zoek naar een man die in Bloemendaal en Leiden diverse inbraken had gepleegd. Er was ingebroken in de villa van fabrikant Knottenbelt en de bloemist Hendrik Roosen te Bloemendaal en bij professor Van Leersum te Leiden. De politie deed een inval in het huis van de verdachte aan de Grote Houtstraat en trof daar geld, postzegels en een gestolen horloge aan. Ze arresteerden de man en brachten hem over naar de politiecél in Overveen. De verdachte had de Hongaarse nationaliteit en was deftig gekleed in een blauw-grijs geruit kostuum met slobkousen en panamahoed. 's Nachts ontsnapte de man uit de cel. De politie had bij zijn arrestatie foto's van hem gemaakt en liet deze na zijn ontsnapping op verschillende plaatsen in de stad aanplakken. Tijdens zijn vlucht had hij onderweg van een jongen zijn pet gepikt, die zelf opgezet en zijn hoed weggeworpen. Van een meisje had hij een paraplu afgenomen om zijn achtervolgers op afstand te houden. De politie uit Haarlem en Bloemendaal leende speurhonden uit Egmond en zette de achtervolging in. De politie slaagde erin om de inbreker opnieuw te arresteren. Het nieuws van de arrestatie verspreidde zich snel over Haarlem en Bloemendaal. Er was een grote mensenmassa op de been om te kijken naar deze geruchtmakende dief. Richter was drie jaar eerder door de Alkmaarse rechtbank al veroordeeld wegens diefstal, maar wist uit de gevangenis te ontkomen. Hij had na zijn ontsnapping de naam Walters aangenomen. Richter verklaarde naderhand dat hij een dief was geworden uit geldgebrek. Hij zou op de renbanen met gokken veel geld hebben verloren. In de *Nieuwe Haarlemsche Courant* van 12 juli en 5 september 1907 staat een uitgebreid

artikel over hem gepubliceerd. De journalist geloofde niet dat hij uit armoede had gestolen. Hij had immers een erfenis gekregen van 80.000 kronen. Paula Engel, de vriendin van Richter, verklaarde dat zij haar vriend in Straatsburg had leren kennen. Daar had Richter om geld gespeeld met studenten en vreemdelingen. In Straatsburg was hij op valsspelen betrappt en gearresteerd. Hij was uit de gevangenis ontsnapt en naar Holland gevlucht. De vriendin bleek in het bezit te zijn van een horloge dat bij een inbraak uit een huis Leiden was gestolen. De krant schreef voorts dat de officier van justitie van de Haarlemse rechtbank had gezegd: *Hulde aan de politie. Dat zij een zo gevaarlijk sujet onschadelijk heeft weten te maken.* De verdediger noemde de verdachte een man met een zacht karakter, wie het enkel te doen is om goede sier. De 29-jarige Richter werd veroordeeld tot drie jaar gevangenisstraf. Hij heeft in de Haarlemse strafgevangenis gezeten en kwam in januari 1910 weer op vrije voeten.

JALOERSE ECHTGENOOT

De echtgenote van Eustachio Simeone, een 44-jarige tapper uit Amsterdam, had haar man verlaten en was er vandoor met een jonge muzikant. Simeone was woedend en wilde zijn vrouw terug. Hij kocht een pistool en zocht zijn vrouw en haar vriend, Martin Roozen op. Simeone ging naar de herberg van Schreuder te Hillegom, waar Roozen die avond speelde. Martin Roozen verklaarde dat de vrouw van Simeone was mishandeld door haar echtgenoot en toen met hem was weggelopen. De jaloerse echtgenoot ging eerst bij kastelein Antonius van der Reep te Hillegom moed indrinken. Hij speelde daar wat op de harmonica en vertelde dat zijn vrouw met een ander op stap was. Hij tilde zijn vest op en liet zijn revolver zien. Hij was niet dronken en de kastelein achtte zijn praatjes niet gemeend. Simeone ging vervolgens naar het café Schreuder. Martin Roozen sloeg direct alarm toen hij Simeone het café binnen zag komen en riep: *Die man moet er uit, die is een vijand van mij.* Simeone sprong op Roozen af en schoot met zijn revolver. Hij raakte de muzikant in de arm. Bij de schietpartij raakten ook andere mensen gewond. Zo werd de eigenares van het café, vrouw

Schreuder, in haar buik geraakt. Het dienstmeisje Johanna Rusman kreeg een kogel in haar arm. Vrouw Schreuder overleed twee dagen later. Simeone werd opgepakt en overgebracht naar het Huis van Bewaring te Haarlem. De Haarlemse rechtbank veroordeelde hem tot drie jaar gevangenis.

Bronnen

Voor het onderzoek zijn naast de vonnissen en de processen-verbaal van de rechtbank Haarlem (Rijksarchief in Noord-Holland) de volgende archieven en bronnen gebruikt: Bevolkingsregister van Haarlem (Archiefdienst voor Kennemerland, Haarlem); Gevangenisregisters van Noord-Holland; Registers Burgerlijke Stand van Noord-Holland (RANH); persoonskaarten van het Centraal Bureau voor Genealogie Den Haag; de *Nieuwe Haarlemsche Courant* (Archiefdienst voor Kennemerland) en het *Haarlems Dagblad* (aanwezig in openbare bibliotheek Haarlem).

Openingstijden en adres

Bent u nieuwsgierig of uw voorouder in de index op de strafdossiers voorkomt? Kom naar het Rijksarchief te Haarlem. De toegang is gratis.

Het Rijksarchief in Noord-Holland is geopend dinsdag tot en met zaterdag van 9.00-17.00 uur, in juli en augustus op zaterdag gesloten. Adres: Kleine Houtweg 18 te Haarlem, telefoon (023) 51 72 700.

Annabelle Meddens-van Borselen

Annabelle Meddens-van Borselen is werkzaam bij het Rijksarchief in Noord-Holland te Haarlem. Zij ontvangt graag aanvullende informatie over de in dit artikel genoemde personen via bovengenoemd telefoonnummer of e-mail: ameddens@noordhollandsarchief.org.